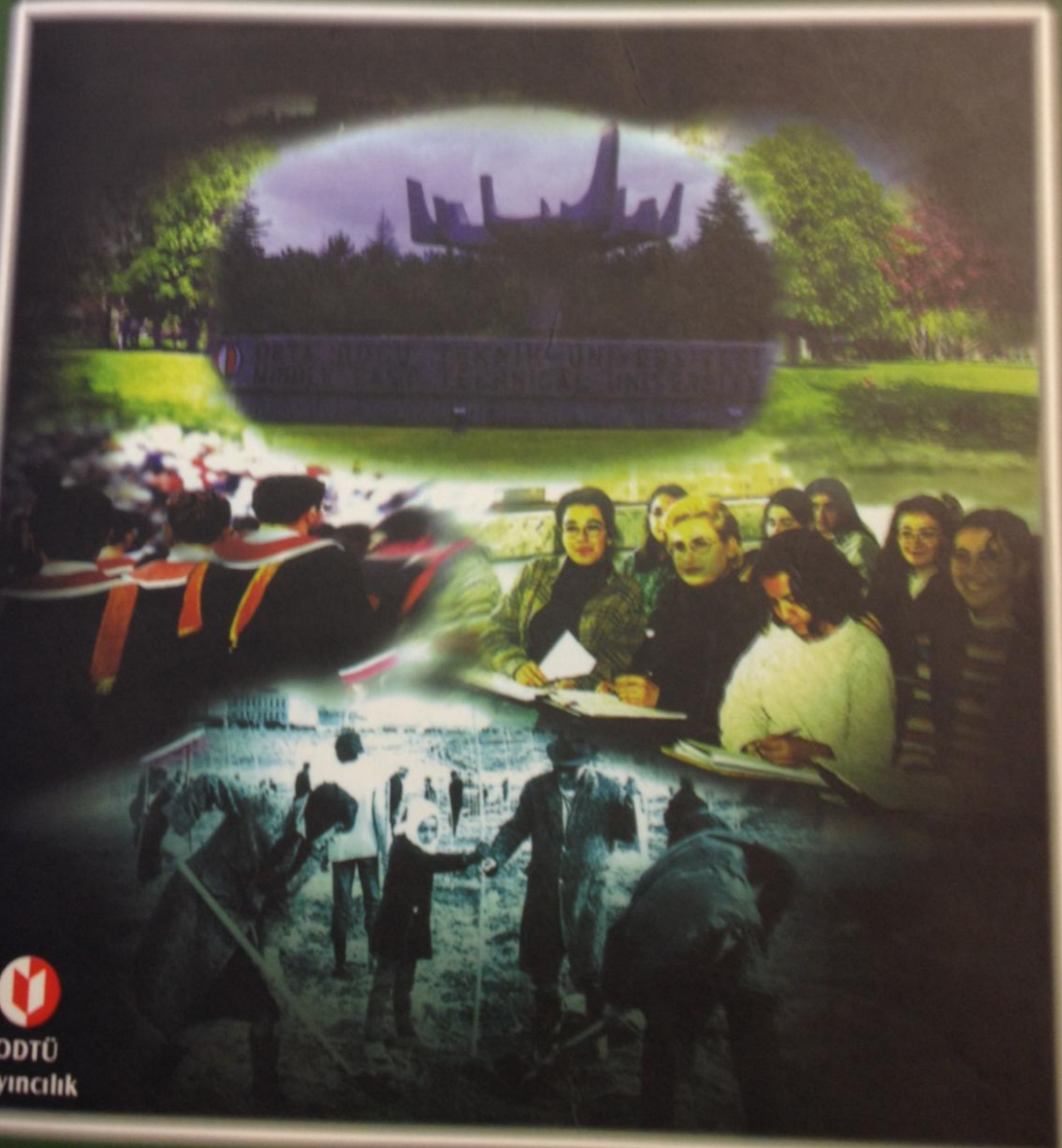

ODTÜ Yıllarım

"Bir Hizmetin Hikâyesi"

Kemal Kurdaş

ODTÜ
Yayıncılık

Türkiye'de ilk Fen Lisesinin Yapılışı

1960'lı yılların başlarında TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu) ve ilk Fen Lisesinin (Ankara Fen Lisesinin) kuruluşunda ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi bünyesinde, Balkanlar'da hatta Orta Avrupa'da eşi zor bulunan güçlü bir Fen ve Edebiyat Fakültesinin geliştirilmesinde, gerek fikir babası, gerekse önemli maddi kaynakların sağlayıcısı olarak bir insanın çok önemli katkıları olmuştur. Hizmetleri geçmiştir. Bu zat Ford vakfının o dönemde Türkiye temsilcisi olan Eugene Northrop'tur. Northrop tanınmış, emekli bir matematik profesörüdür. İçi dışı bir, yüzü iyi niyetle kelimenin gerçek manası ile pırl pırl parlayan bir insandır. Northrop bir ülkenin hızlı kalkınmasında, kalkınmışlık düzeyini dünya ölçülerinde sürdürmekte; başka bir deyimle kalkınma yarışında dünyadaki mevkini korumakta, modern ilim ve teknolojiye en ileri düzeyde bir eğitim ve araştırma düzeyine sahip olmasının önemini şuurla idrak etmektedir. Böyle bir anlayışla Türkiye'de çağdaş eğitim ve araştırma kurumlarını kurmakta öncülük etmeye ve bu maksatla temsil ettiği Vakfın zengin kaynaklarını mümkün olan en geniş ölçüde Türkiye'nin hizmetine ayırmakta; sunmakta, bu uğurda savaşmakta kararlıdır.

Northrop'ları ilk defa ne gibi bir vesileyle, nerede tanıdığımı pek hatırlayamıyorum. Zannedirim onlara ilk defa Maliye Bakanlığı dönemimde (1961 yılında) resmi bir iş dolayısıyla tanıdım. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörü olunca temaslarımız daha da sıklaştı ve çok geçmeden ailece candan dostlar olduk. Marion Northrop da kocası gibi ışıl ışıl, içtenlikle dolu bir hanımefendiydi. Dünyaya ümitle, cesaretle bakan bir insandı. Burada esas konumdan bir an için ayrılarak, özür dileyerek, bugün için her ikisi de hakkın rahmetine kavuşmuş bu iki fevkalade insana sevgi, şükran ve saygılarımı belirtmek ve dostluğumuzun sonraki gelişmelerini de kısaca anlatmak istiyorum.

Eugene Northrop (ben ona küçük ismiyle hitap eder ve Türkçe tela-fuzu ile Jiin derdim) Türkiye'ye ve Orta Doğu Teknik Üniversitemize büyük hizmetler verdikten sonra yeni ufuklara yöneleceği bir dönemde, 1966'da menhus bir hastalığa tutuldu ve öldü. Aile Amerika'ya döndü. Marion çocukları ile New Mexico'da Albuquerque'e yerleşti. Amerika'da adı duyulan bir ressam oldu. Biz Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eugene'in hatırası için Matematik Bölümünün avlusuna bir hatıra çamı diktik. Marion iki defa Türkiye'ye gelerek dostlarını ve Eugene'in hatıra çamını ziyaret etti. Biz Kurdaş ailesi olarak ayrıca Marion'u her fırsatta aradık, mektuplaştık. Sonra Marion'dan mektup-*M* kesildi. Merakla çocukları ile temas kurduk. Oğlu mektubunda ^mal Amca; annemi kaybettik. Bize hayattan korkmamayı öğret-

misti. Ölümü ile de bize ölümden de korkmamayı öğretti." diyordu. Northrop'lar böyle insanlardı. Her ikisi de nur içinde yatsın. Türkiye ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi onları unutmayacaktır, unutmamalıdır.

Şimdi .tekrar esas konumuza dönüyorum.

Eugene Northrop'un bana getirdiği ilk önemli konu, Türkiye'de bir Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu kurulması ile ilgiliydi. Eugene böyle bir kurumun kurulmasını, dünyadaki örnekleri ile birlikte, ve çok düzgün, inandırıcı bir mantık içinde ortaya koyuyor. Eski hükümetlerle yaptığı temaslarda bir sonuç alamadığını anlatıyor. Konuyu bu defa İsmet Paşa gibi ilme yakınlığı ile bilinen bir tarihi zatın başbakan olduğu bir dönemde yeniden gündeme getirmeyi planlıyordu. Tartıştık. Bir kanun tasarısı hazırlayıp hükümete sunmaya, tasarımı hükümet nezdinde ve Meclis'te gücümüz yettiği ölçüde desteklemeye karar verdik. Tasarımı Erdal İnönü'nün sorumluluğunda tabii Eugene'in de katkılarıyla ve katılımıyla, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ekibi hazırladı. Tasarı Hükümete sunuldu. Başbakanın şahsi desteğiyle de Meclis' den geçti, kanunlaştı. TÜBİTAK böyle doğdu.

Biz Orta Doğu Teknik Üniversitesi olarak TÜBİTAK'la çok yakından ilgilendik. Kuruluşu destekledik. Kuruluşun araştırma tesislerinin de Ankara'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi arazisinde Yalıncağ Köyü civarında kurulması için çok uğraştık. Fakat başaramadık. Diğer üniversitelerden ciddi bir mukavemet geldi. Tesisler neticede İstanbul'da Gebze'de kuruldu. Kanımca da hata oldu.

Northrop'la ikinci önemli çalışmamız Türkiye'de (Ankara'da) üstün yetenekli çocuklara modern bilimde en çağdaş düzeyde eğitim verecek bir Fen Lisesi kurulması konusunda gerçekleşti. Hatırimda kaldığına göre Eugene 1963'ün ilk yarısında, Müdafaa Caddesi'ndeki Rektörlük binasında beni bularak, önemli bir sıkıntısını benimle görüşmek için ziyaretime geldiğini söyledi. Üstün yetenekli çocukları eğitmek için kurmak istedikleri lise konusunda, epey zaman evvel (1-1,5 yıl) Milli Eğitim Bakanlığı ve Ford Vakfı olarak bir anlaşma imzalamışlar. Fakat bu anlaşma bir türlü yürümemiş. Eugene olumlu bir tek adım bile atamadık diyor. Geçenlerde bir gün İsmail Hakkı Ülkümen Bey (Orta Tedrisat Genel Müdürü) ile durumu gözden geçirmişler. Eğer proje gerçekleşecekse bunun için muhakkak yeni bir organizasyona gidilmesini zorunlu görmüşler. Northrop organizasyon için kendi kafasında geliştirdiği bir modeli Ülkümen'e açmış. Demiş ki, "Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörünü ve tabii sonra da bütün üniversiteyi içine alacak üçlü bir komite kuralım. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Milli Eğitim Bakanlığı ve Ford. Biz kaynakları ve gere-

kirşe "Known How"ı sağlayalım. Projenin gerçekleştirilmesini prensip olarak Orta Doğu Teknik Üniversitesi üstüne alsın, hem inşaatını, hem de eğitim kısmını. Eugene, "Senin ismini telafuz edince İsmail Bey hararetle projeye taraftar oldu." dedi. "Şimdi sen ne diyorsun?" diye bana sordu. Ben Türk milletinin üstün zekalı evlatlarını, orta adama göre düzenlenmiş bir eğitim (ki bu da çok arkaiktir.) sistemi içinde kör-leştirilen bir eğitim sisteminden ne kadar şikayetçi olduğumu biliyorsun. Üstün zekalı çocukları zekalarıyla orantılı olarak gidebilecekleri hızda ve en üst düzeyde modern bir eğitime kavuşturacak yeni bir okulu tabii büyük memnuniyetle karşılarım, desteklerim." dedim. Böyle bir projeyi nasıl düzenleyebileceğimizi tartıştık. Şu fikirler ortaya çıktı:

1. Proje için Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin Balgat'taki arazisinden bir parça ayrılır. (Ben bu fikirle mutabık oldum ve okul için en uygun yer olarak üniversite arazisinin Konya Yolu ile birleştiği hattın en kuzeyindeki köşeyi önerdim.)
2. Okul bu arazi üzerinde, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nce, kendi usullerine göre inşa edilir. Finansmanı Milli Eğitim Bakanlığı sağlar. Parayı Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin emrine verir ve para üniversitece kendi usulleri dahilinde kullanılır.
3. Projenin mimari ve ona bağlı mühendislik hizmetleri, Milli Eğitim Bakanlığı ve Ford Vakfının vereceği bilgiler değerlendirilerek üniversitece hazırlanır. (Ben mimari proje için üniversitenin mimarlarından yani Çiniciler'den yararlanabileceğine işaret ettim.)
4. Okulun laboratuvar ve okul teçhizatını Ford Vakfı finanse eder, alımlarını da orası yapar.
5. Okulun müfredat programları Ford Vakfının bulacağı uzmanlarla Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesinin ilgili bölümlerinin akademik elemanları tarafından, birlikte hazırlanır. Okulun öğretim elemanlarını, öğretmenlerini, müdürünü vs. Milli Eğitim Bakanlığı seçer. Bu elemanların geliştirilen müfredat programlarını yürütebilecek şekilde, niteliklerle, bilgiyle yetiştirilmesi Ford Vakfı ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi ekibinin ortak sorumluluğu altında olur. Yani Ford ve Orta Doğu okulun müfredat programlarını yapar, idareci ve öğretmenleri yetiştirir, üniversite inşaatı tamamlayınca okul açılır.
6. Bütün hazırlıklar ve çalışmalar okulun Ekim 1964'te eğitime açılacağı hedefine göre yürütülebilecektir. Kısaca okul 1964'de eğitime başlayacaktır.

Northrop yukarıda belirlenen fikirleri Milli Eğitim Bakanlığı ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin Fizik, Kimya, Matematik bölümü başkanlarıyla, özellikle de Erdal İnönü ile konuşup olgunlaştırmayı üzerine aldı. Northrop'un çalışmaları uzun sürdü. Zannediyorum Milli

Eğitim Bakanlığı ilgilileriyle bazı sorunları oldu. Bu arada ben hem konuyu kendi ekibimizle ayrıntılarıyla görüşme olanağını buldum. Hem de Mütevelli Heyeti'ne üzerinde çalıştığımız fen lisesi projesi hakkında bilgi verdim. Özetle, "Bir Fen Lisesi üzerinde hazırlık çalışmaları yapıyoruz. Konu olgunlaşınca size yeniden yetki istemek için geleceğim." dedim. Gerçekten de bir süre sonra Ford Vakfı Milli Eğitim Bakanlığı ve Orta Doğu Teknik niversitesi projenin temel ilkeleri üzerinde uyuşup bir protokol imzalamaya hazır hale gelince, Mütevelli Heyeti'ne başvurup uyuşulan ilkeler çerçevesinde protokolü imzalamaya yetkili kılınmamı istedim. Mütevelli Heyeti'ne projeden beklediğim genel ve özel -yani Orta Doğu Teknik niversitesi açısından- faydaları anlattım. Dedim ki:

1. Fen Lisesi stn zekalı çocuklara ağdaş ve yetenekleriyle orantılı yüksek bir düzeyde eğitim görebilmek imknını verecektir.
2. Fen Lisesi ders programları, laboratuvarları ve eğitim metodlarıyla diğer liselere örnek olacak. Onları eğitim standartlarını yükseltmeye teşvik edecektir. Hatta zorlayacaktır. Orta ğretimde fen konularında kalitenin yükselmesi Orta Doğu Teknik niversitesi dahil bütün üniversitelerdeki eğitimi olumlu yönde etkileyecektir.
3. Ankara Fen Lisesi mezunlarının büyük bir ekseriyetinin niversiteye giriş sınavlarında ilk tercih olarak Orta Doğu Teknik niversitesi'ni göstermeleri kuvvetle olasıdır. Çünkü Orta Doğu Teknik niversitesi bizzat kendisi çok iyi, cazip bir alternatif olmak yanında, Fen Lisesi ğrencilerinin özellikle ilgilerini çeken bir kuruluş da olacaktır. Fen Lisesi yle bir yerde kurulacaktır ki öğrenciler her gün tepeden Orta Doğu Teknik niversitesi kampusundaki yeşil cenneti, geceleyin niversitenin ışıklarını greceklendir, onları seyredeceklerdir.
4. Fen Lisesi Kampusu Orta Doğu Teknik niversitesi doğu cephesinin kenarında, o cepheyi koruyan bir kale gibi hizmet verecektir.

Mütevelli Heyeti istenen yetkiyi bana oybirliği ile verdi. Çok geçmeden, sade bir törenle protokolü imzaladık. Bu protokol resmi dilimizde "l Protokol" olarak bilinir. Protokolü Ford Vakfı adına Türkiye Temsilcisi Eugene Northrop Milli Eğitim Bakanlığı adına Orta ğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı lkmen ve Orta Doğu Teknik niversitesi adına Rektör Kemal Kurdaş imzaladılar.

Protokolün imzasından sonra biz niversite olarak, elimizde kendi kampusumuzla ilgili sonsuz denebilecek derecede çok iş varken büyük bir heyecanla Türkiye'nin ilk Fen Lisesini kurma çalışmalarına atıldık. Adeta bir gün kaybetmeden Fen Lisesinin kurulacağı araziye belirledik; kadastrasını, ayrıntılı bir haritasını çıkardık; mimari ve

mühendislik projelerini yapacak mimarı tayin ettik -ki bu Sayın Behruz Çinici oldu- Fen Lisesi inşaat işlerini Rektörlüğe bağlı olarak yürütecek özel heyeti (Alsaç, Zadil ve Behruz Çinici) belirledik.

Üniversitenin ana kampusunun işleri doruk noktaya çıkmışken Samet Şengezer'in dikkatini dağıtmaya razı olamadım. Onun için kendisini özel heyete dahil etmedim.

Fen Lisesi Protokolünün eğitim yönü ile ilgilenecek Orta Doğu Teknik Üniversitesi ekibini resmen ve kesin olarak kurduk. Ekip, Fen ve Edebiyat Fakültesi Dekan Vekili Sayın Prof. Erdal İnönü'nün başkanlığında Prof. Bahattin Baysal, Prof. Şaplakoğlu, Prof. Enüstün ve zannediyorum o zamanlar Yardımcı Profesör olan Tuğrul Taner'den oluştu. Dekan Uluçay'ı Fen Lisesi Projesi ile ilgilendirmemeyi, ihtiyata ve idare mantığına uygun buldum.

Mimarımız Behruz Çinici 1963 yazında, yılın 2. yarısında, ilgililerden gerekli bilgileri alarak, Fen Lisesi kampusunun projelerini hızla hazırladı. Ortaya şahane projeler ve güzel, küçük bir kampus projesi çıktı.

Fen Lisesi ile ilgili ihalelerin büyük kısmını 1963'ün ikinci yarısında yaptık. 1964 yılı hem üniversite, hem Fen Lisesi için hummalı, adeta çılgın bir inşaat dönemi oldu. Üniversite kendi sitesinde 12 yeni binayı bitirip hizmete açtı. Fen Lisesi kampusunun 15-16,000 m²'lik toplam inşaatının ana binaları da 1964 yılı içinde inanılmaz bir hızla tamamlandı. Okulun laboratuvarları Ford Vakfı'nın finansmanı ile dışarıdan temin edilip Türkiye'ye getirilen teçhizatla donatıldı. Siteye elektrik, telefon, yol götürüldü. Çevresi ağaçlandı. Üniversitenin tamamlanan su şebekesinden bir hat Fen Lisesi'ne bağlandı. Böylece sitenin su ihtiyacı da karşılandı.

Ford Vakfı ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Fen Lisesi ekibinin, her türlü takdirin üstünde gayret ve çalışmaları ile okulun müfredat programları, yani ders programları hazırlandı; gerekli kitapları yazılıp basıldı. Okulun öğretim kadrosu seçilip yetiştirildi. Özel bir seçme imtihanı ile okula alınacak öğrenciler belirlendi ve okul her yönü ile hazır bir halde 1964 yılı Kasım ayının zannederim ilk haftasında sevimli bir törenle eğitime açıldı. fmc -
Pcm v. 12,

O günü, hayatımın en mutlu günlerinden biri olarak her zaman büyük bir iç huzuru ve zevkle hatırlarım.

Fen Lisesi; Üçlü Protokolü imzalayanların; yani Northrop'un, Ülkü-men'in, Kurdaş'ın ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi toplumunun bu

konudaki fedakâr çalışmalarına, katkılarına layık olduğunu kısa sürede ispatladı. Okul bir örnek olarak büyük başarılar kazandı. Memleketin her köşesinde bir Fen Lisesi doğdu. Mezunları -Ankara Fen Lisesi mezunlarından bahsediyorum-girdikleri her yarışmada ve işte başarıları ile temayüz ettiler.

Fen Lisesi'nin çağdaş müfredat programları, diğer liselerin ders programlarının çağdaşlaşması, geliştirilmesi yönünde kolayca faydalanılabilecek bir örnek ve kaynak oldu.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, bütün bu hayırlı gelişmelerden faydalanma açısından payını, hakkını bol bol aldı; yani herkesin aldığı gibi biz de payımızı aldık. Fakat üniversitenin, Türkiye'nin ilk Fen Lisesi olan Ankara Fen Lisesi'nin kuruluşuna yaptığı büyük katkılara karşılık, adeta özel mükafatları, primleri, ödülleri de oldu. Okul, Fen Lisesi; öyle bir yerde kurulmuştu ki Fen Lisesi öğrencileri üç yıl boyunca gündüz ve gece hep Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin yeşil kampusunu veya ışıklarını görerek, seyrederek okul hayatlarını sürdürdüler. Adeta Orta Doğu Teknik Üniversitesi ailesinin parçaları olarak yetiştiler. Zaten sık sık bizim kampusun etrafına gelip dolaşırlardı. Okullarından mezun olunca da büyük çoğunluğu hep Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ni tercih ettiler. Tabiatıyla Orta Doğu Teknik Üniversitesi giriş sınavlarını da kolayca kazandılar.

Ankara Fen Lisesi mezunları Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrenci kitlesini adeta elektrifiye etti; üniversitenin eğitim düzeyini yükseltti. Sağlıklı bir rekabet ortamı getirdiler. Orta Doğu Teknik Üniversite-si'nden mezun olan Ankara Fen Lisesi kökenli öğrencilerin önemli bir yüzdesi ileride öğretim üyesi olarak üniversitede görev almayı yeğlediler. Böylece üniversitenin akademik kadrolarını üstün yetenekli, iyi eğitilmiş genç elemanlarla pekiştirmek, geliştirmek, büyütmek olanağını bulduk. Fen Lisesi, üniversitenin doğu kanadını o yönden gelebilecek gecekondular ve sair sarkıntılıklara karşı da başarı ile korudu.